

Alınış tarihi (Received): 29.05.2024

Kabul tarihi (Accepted): 04.06.2024

Eskişehir İli Odunpazarı İlçesi Kurbanlık Besi İşletmeleri Yetiştirme Pazarlama ve Kesim Hizmeti Memnuniyeti

Nuray KIZILASLAN^{1,*} Halil KIZILASLAN¹ Ahmet YILDIZ²

¹Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Tokat, Türkiye

²Eskişehir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Odunpazarı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, Eskişehir

* Sorumlu Yazar: nuray.kizilaslan@gop.edu.tr

ÖZET: Büyükbaş ve küçükbaş besi işletmeleri için Kurban Bayramının büyük bir önemi vardır. Besi hayvanı yetiştiricilerinin çoğu yetiştirme planlarını, borçlarını, alacaklarını Kurban Bayramı dönemlerine göre ayarlamaktadır. Kurban Bayramı döneminde satılan hayvanların fiyatlarının diğer aylara göre daha yüksek olması kurbanlık besi hayvanı yetiştirmeyi cazip kılmaktadır. Eskişehir İli Odunpazarı İlçesinde kurbanlık besi yetiştiren işletmelerin tamamı olan 162 işletme ile anket yapılmıştır. Araştırmada amaç, kurbanlık besi işletmelerinin yetiştiricilik, pazarlama, kesim hizmetlerini ortaya koyarak sorunlarını belirlemek ve memnuniyet durumunu ölçmektir. Araştırma sonuçlarına göre, büyükbaş kurbanlık besi hayvanı yetiştiriciliği yapan aileler ortalama 14,81 yıldır bu işi yapmaktadır. Büyükbaş hayvan ırkı tercihi öncelikle Doğu Anadolu Kırmızısı ve yerli ırklar olup bunu melez ırklar takip etmektedir. Besi hayvanları Doğu illerinden temin edilmektedir. Hayvan temini konusunda sorun yaşanmaktadır. Yem fiyatları ve mera alanlarının yetersizliği sorunlardan diğeridir. Hayvan satışı konusunda fiyatların belirsizliği yetiştiricileri zorlamaktadır. Kesim sorunları içerisinde de kasap bulamama en büyük sorundur. Yetiştiricilerin %56,79'u kurbanlık besi hayvancılığı yapmaktan memnun olmadıklarını belirtmiştir. Yetiştiricilerin %59,26'sı besiciliğe devam etmeyeceğini ifade etmiştir. Yetiştiriciler düşük faizli veya faizsiz kredi, yem fiyatlarının desteklenmesi, besi hayvanı desteği talep etmektedirler. Hayvancılık işletmeleri küçük aile işletmeleri olduğundan koşullarını iyileştirmeleri için uygun işletme ve yatırım kredi imkânları kullanımında kolaylık sağlanmalıdır. En önemli girdilerden olan yem, fiyat ve destekleme olarak kontrol altında tutulmalıdır. Mera alanları geliştirilmelidir. Örgütlenme teşvik edilmeli ve mevcut örgütlerin etkinliği artırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler- Kurban, besi, büyükbaş, kesim.

Eskişehir Province Odunpazarı District Sacrifice Fattening Enterprises Breeding, Marketing and Slaughter Service Satisfaction

ABSTRACT: Eid al-Adha is of great importance for cattle and sheep fattening enterprises. Most livestock breeders adjust their breeding plans, debts and receivables according to the Eid al-Adha periods. The prices of animals sold during Eid al-Adha are higher than in other months, making it attractive to raise sacrificial livestock. A survey was conducted with 162 enterprises, all of which raise sacrificial livestock in Odunpazarı District of Eskişehir Province. The aim of the research is to determine the problems of the sacrificial fattening enterprises by revealing their breeding, marketing and slaughtering services and to measure their satisfaction level. According to the results of the research, families that raise sacrificial livestock have been doing this job for an average of 14.81 years. Cattle breed preference is primarily Eastern Anatolian Red and local breeds, followed by hybrid breeds. Livestock is supplied from Eastern provinces. There is a problem with animal supply. Feed prices and insufficient pasture areas are other problems. The uncertainty of prices regarding animal sales puts pressure on breeders. Among the slaughtering problems, not being able to find a butcher is the biggest problem. 56.79% of the breeders stated that they were not satisfied with raising sacrificial livestock. 59.26% of the breeders stated that they would not continue livestock breeding. Breeders demand low-interest or interest-free loans, support for feed prices, and livestock support. Since livestock farms are small family businesses, they should be facilitated in using appropriate business and investment loan opportunities to improve their conditions. Feed, one of the most important inputs, should be kept under control in terms of price and support. Pasture areas should be developed. Organization should be encouraged and the effectiveness of existing organizations should be increased.

Keywords- Sacrifice, fattening, cattle, slaughter.

1. Giriş

Türkiye'nin coğrafi yapısı ve ekolojik koşulları tarımsal üretimin miktar ve ürün çeşitliliğini olumlu yönde etkilemekte ve büyük bir potansiyelini ortaya koymaktadır. Tarımsal üretimde hayvancılık ülke kalkınmasında önemli etkiye sahip olup stratejik önemini sürekli olarak korumaktadır. Hayvancılık, beslenme, yüksek katma değer oluşturma, sanayi hammaddesi sağlama, işsizliği ve kırdan kente göçü önleme ve istihdam sağlama vb ülkenin ekonomik konularında önemli bir role sahiptir. Nüfus artışı ve kaynakların tükenmeye başlaması, tüm kaynakların daha verimli kullanılması ve daha iyi değerlendirilmesi zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.

İçerdikleri protein miktarı açısından hayvansal gıdalar dünyada artan nüfusun yeterli ve dengeli beslenmesi aynı zamanda gelecek kuşaklara aktarılacak genlerin sağlıklı sürdürülebilirliğinde önemli bir yere sahiptir.

Hayvansal gıdalara yönelik istikrarlı bir talep olmasına rağmen talep yapısı zamanla değişebilmekte ve diğer rakip ürünlere veya ikame ürünlere yönelme söz konusu olabilmektedir (Kızılaslan, Göktolga ve Kızılaslan, 2008).

Sağlıklı bir insanın vücut ağırlığının her kilogramı için günde 1 g. protein tüketmesi ve bunun da %42'sinin hayvansal kökenli olması gerekmektedir (WHO, 2024). Hayvansal kaynaklı proteinler insan için gerekli olan esansiyel aminoasitleri yeterli ve dengeli bir şekilde içerdikleri gibi bu proteinlerin insan tarafından hazım ve bünyede kullanılabilirlikleri de bitkisel proteinlerden daha üstün ve daha yüksek biyolojik değerdendirler (Kızılaslan, 2019). AB ülkelerinde kişi başına günlük hayvansal protein tüketim miktarı, dünya ortalamasından 1,8 kat ve Türkiye tüketim miktarından ise 1,6 kat daha fazladır (FAO, 2021a).

Kırmızı et tüketimi ile dini inanış arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Müslüman ülkelerde sığır, manda, deve, koyun, keçi kırmızı et kaynağı iken gayri müslim ülkelerde bu kaynaklara ilaveten başta domuz olmak üzere farklı hayvanlar kırmızı et kaynağı olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de ise kırmızı etin kaynağı sığır, koyun, keçi ve mandadır. Bu hayvanlar genelde ekolojik şartlara uymuş, ekstansif yapıya sahip ve geleneksel özellikteki küçük aile işletmelerinde yetiştirilmektedir.

Hayvancılık sektörünün gelişmişliğini ortaya koymak için ülkelerin sahip oldukları hayvan varlıkları bir fikir vermektedir. Ancak kırmızı et sektörünün mevcut durumunun değerlendirilmesi açısından tek başına yeterli olmamaktadır (Saygın ve Demirbaş, 2017). Gelişmişlik yönünden karşılaştırma kesilen ve tüketilen hayvan sayısı ile de ilgilidir.

Dünyada kesilen hayvan sayısının %11,38'lik payı ABD, %8,04'lük payı AB ülkeleri, %1,64'lük payı Türkiye'ye aittir (FAO, 2021b). Türkiye'de kesilen sığır sayısı 2021 yılında 5.134.441 baş olmuş (TÜİK, 2022) ve bir önceki yıla göre %6,26'luk bir artış göstermiştir.

Kurban İslam dininde mali bir ibadet olup dini bir görevdir. Kurban ibadeti Kurban Bayramı'nda kurban olacak hayvanın usulüne uygun olarak kesilmesiyle yerine getirilmektedir. İslam dininde kurban olarak deve, sığır, manda, koyun ve keçi gibi hayvanların erkek veya dişi kesilebilmektedir (Boran, 2020).

Kurban Bayramı müslüman toplumlarda ülke ekonomisi ve hayvancılık işletmeleri açısından önemli bir ekonomik canlılığı beraberinde getiren dini bayramlardandır.

Türkiye’de büyükbaş ve küçükbaş besi işletmeleri için kurban döneminin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Pek çok yetiştirici yetiştirme planlarını, borçlarını, alacaklarını Kurban Bayramı dönemlerine göre ayarlamakta ve Kurban Bayramı günlerine göre besicilik yapmaktadırlar. Kurban döneminde satılan hayvanların fiyatlarının diğer aylara göre daha yüksek olması kurbanlık besi hayvanı yetiştirmeyi cazip kılmaktadır. Kurban döneminde satılan hayvanların ücretinin peşin olarak alınması, diğer dönemlerdeki gibi ileri tarihli ödemelerin olmaması besiciler için kurbanlık hayvan beslemeyi avantajlı hale getirmektedir. Kurban sonunda besicilerin yem, veteriner ücretleri ve diğer borçlarını ödemeleri ile piyasaya sıcak para akışı gerçekleşmekte, ekonomik olarak dönemsel bir canlanma olmaktadır. Kurban döneminin avantajını keşfeden büyük marketlerde kurban piyasasına el atmış, besiciler ile yapılan sözleşmeler ile yetiştirilen hayvanları kurban öncesi alım garantisi vererek ruhsatlı mezbahalarda veteriner hekim denetiminde kestirerek, müşterilerine hazır kesilmiş, paketlenmiş kurban hizmeti sunmaya başlamışlardır.

Kurban dönemleri sadece yetiştiriciler için değil, veteriner sağlık çalışanları, belediyeler, kasaplar gibi diğer sektör çalışanları için de yoğun bir çalışmayı gerektirmektedir. Kesilecek kurbanların sağlık kontrollerinin yapılması, diğer illerde bulunan hayvan pazarlarına sevklerinin yapılması, kaçak hayvan sevklerinin önlenmesi maksadı ile yol kontrollerinin yapılması, kesim günlerinde kesim yerlerinin kontrol ve denetimi, etlerin muayene ve kontrolü hükümet veteriner hekimlerince yapılırken, hayvan pazarlarının kurulması, kesim yerlerinin belirlenmesi gibi iş ve işlemler ise belediyelerce yapılmaktadır. Şehirlerin çeşitli bölgelerinde kurulan hayvan pazarları ile vatandaşların kurbanlık hayvanlara daha kolay ulaşması sağlanmakta, yetiştiriciler için hayvanlarını dış ortamdan koruyabilecekleri, sağlıklı alanlar oluşturulmaktadır. Kurban Bayramından yaklaşık iki hafta önce kurulmaya başlanan bu hayvan pazarları ile ekonomik bir hareketlilik yaşanmaktadır. Hatta kurban kesecek olan vatandaşlar iki ay öncesinden kurbanlık hayvan arayışına girmekte, kesim için ilk sıralarda yer bulabilmenin telaşını yaşamaktadırlar.

Kurban Bayramı, Türkiye’de her yıl yaklaşık 3 milyon büyük ve küçükbaş hayvanın kesildiği dört günlük bir dönemdir. TÜRKVET’ten (Türk Veteriner Bilgi Sistemi) alınan raporda 2021 yılında 805.853 büyükbaş ve 2.110.433 küçükbaş olmak üzere toplam 2.916.286 adet hayvanın kurbanlık olarak kesildiği görülmektedir. Kurban Bayramının ilk günü en yoğun olmak üzere 2. ve 3. gününde de kurbanlık hayvan kesimleri devam etmektedir (TÜRKVET, 2021a). 2021 yılında toplam 5.134.441 baş büyük baş hayvan kesilirken, bunun 805.853 adedi sadece dört günlük Kurban Bayramı dönemde kesilmiştir (TÜİK, 2022). Dört günlük dönemde kesilen büyük baş hayvan sayısının yıl boyu kesilen hayvan sayısının ortalama % 15,70’ini oluşturduğu görülmektedir.

2021 yılında Eskişehir ilinde merkez ilçeler dâhil olmak üzere 16.740 büyükbaş hayvan kurbanlık olarak kesilmiştir. Kesilmiş olan bu büyükbaş hayvanların 14.140 adedi merkez ilçeler olan Tepebaşı ve Odunpazarı İlçelerinde kesilmiştir. Merkez ilçelerde kesilen hayvan sayısına bakıldığında 7.100 büyükbaş hayvanın Odunpazarı ilçesinde kesildiğini görülmektedir. Ayrıca 2021 yılında Odunpazarı ilçesinden diğer illere 2.486 büyükbaş kurbanlık hayvanın sevk edildiğini (TÜRKVET, 2021b), toplamda 9.586 baş kurbanlık hayvan ile önemli bir kurbanlık besi potansiyeline sahip olduğu Türkvvet raporlarından anlaşılmaktadır. 2022 yılı tahmini kurbanlık büyük baş hayvan sayısının 11.500 olduğu Odunpazarı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından kayıtlarından alınmıştır (TÜRKVET, 2021c). Odunpazarı ilçesinde kesilen ve diğer illere sevk edilen hayvanları gösterir bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Odunpazarı ilçesinde kesilen ve sevk edilen kurbanlık sığır sayısı

Table 1. Number of sacrificial cattle slaughtered and shipped in Odunpazarı district

Yıl	Kesilen sığır sayısı (baş)	Sevk edilen sığır sayısı (baş)	Toplam kurbanlık sığır sayısı (baş)
2018	4.991	1.339	6.330
2019	5.750	1.829	7.579
2020	5.339	1.481	6.820
2021	7.100	2.486	9.586
2022	--	--	11.500

Kaynak: TÜRKVET, 2021a,b,c.

Odunpazarı ilçesinde 864 işletmede büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmakta olup, bu işletmelerde toplam 35.689 hayvan bulunmaktadır (TÜRKVET, 2021c). Büyükbaş besi hayvancılığı ve özellikle kurbanlık besi hayvanı yetiştiriciliği Alpu yolu üzerinde bulunan mahallelerde yoğunlaşmıştır. Ağrı İlinde göçerek bu bölgeye yerleşen yetiştiriciler geldikleri bölge ile olan irtibatlarını koparmayarak eski alışkanlıklarını devam ettirmişler, doğu illerinden getirdikleri besi materyalleri ile besicilik yapmaya devam etmişlerdir. Kurbanlık besi hayvanı yetiştiriciliğinin yapılması, her keseye uygun kurbanlık hayvanın bulunması, kurban döneminde kurban kesim ve parçalama hizmetinin verilmesi bu mahalleleri kurbanlık hayvan arayan vatandaşların, dernek ve vakıfların uğrak yeri haline getirmiştir.

Odunpazarı ilçesinde kurbanlık besi hayvanı yetiştiriciliği Sevinç, Çavlum, Ağapınar ve Kireç mahallelerinde yoğun olarak yapılmaktadır. Söz konusu bu 4 mahallede 306 adet büyükbaş hayvancılık işletmesi ve bu işletmelerde 18.252 büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu rakam Odunpazarı ilçesinin büyükbaş hayvan varlığının %50,00'sini oluşturmaktadır. Odunpazarı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Veteriner Hizmetleri personeli ve TÜRKVET kayıtlarından alınan veriler sonucunda bu 4 mahallede 170 yetiştiricinin kurbanlık besi hayvanı yetiştiriciliği yaptığı tespit edilmiştir.

Hayvan hareketlerinin sürekli olması, zaman zaman kaçak hayvan sevklerinin görülmesi, buna bağlı olarak bulaşıcı hastalıkların daha fazla görülmesi, aşılama ve küpeleme faaliyetlerinin yoğun olması gibi sebeplerle Odunpazarı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Veteriner Hizmetleri çalışmalarının önemli bir iş yükünü bu mahallelerde besi hayvanı yetiştiriciliği yapan yetiştiricilere sağlanan hizmetler oluşturmaktadır.

Yem fiyatları ve diğer girdilerdeki aşırı yükselişin yetiştiriciyi ve kurban kesecekleri nasıl etkileyeceği, yetiştirilecek hayvan sayısındaki değişimler, besi hayvanı yetiştirmedeki memnuniyet oranları, besiciliğe devam edip etmeme gibi soruları ve çözüm yollarını akla getirmektedir. Bu çalışmada Odunpazarı ilçesinin büyükbaş kurbanlık hayvan talebinin önemli bir bölümünü karşılayan işletmelerin sosyo-ekonomik durumları, hayvan temini, bakım besleme, pazarlama ve kesim hizmeti ile ilgili sorunları ve beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır.

2. Materyal ve Metot

2.1. Materyal

TÜRKVET kayıtları ayrıca Odunpazarı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Veteriner Sağlık Hizmetleri Müdürlüğü personeli ile yapılan değerlendirmeler sonucunda Odunpazarı ilçesinde 4 mahallede kurbanlık besi hayvancılığı yapan toplam 170 işletme tespit edilmiştir. Tespiti yapılan tüm işletmeler araştırmanın kaynağını teşkil etmektedir.

Anket çalışması yapılan 4 mahallede hayvancılık işletmelerinde muhasebe ve defter kayıtları tutulmaması sebebiyle yüz yüze mülakat yoluna gidilmiş yetiştiricilerden alınan bu bilgiler araştırmanın ana materyalini oluşturmuştur. Bu materyalin yanı sıra, araştırmada kullanılmak üzere Odunpazarı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Veteriner Sağlık personeli ile görüşmeler yapılmıştır. Personelin aşılama ve küpeleme çalışmalarındaki gözlemleri, yetiştirici sohbetleri, eğitim çalışmaları araştırmaya katkı sağlamıştır. Ayrıca konu ile ilgili yapılan araştırmalar ve diğer yayınlardan da kaynak taraması yapılarak yararlanılmıştır.

2.2. Yöntem

Odunpazarı İlçesine bağlı Sevinç, Çavlum, Ağapınar ve Kireç mahallelerinde İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Veteriner Hizmetleri personeli tarafından yapılan programlı aşılama ve küpeleme çalışmalarına iştirak edilerek, Aralık-2021 ve Mart-2022 tarihleri arasında işletmeler ile yüz yüze görüşülerek anket çalışması yapılmıştır.

Araştırma konusu olan mahalleler büyük baş kurbanlık besi faaliyetlerinin yoğun olduğu mahallelerdir. İlk aşamada TÜRKVET bilgi sisteminden bu mahallelerde bulunan büyük baş hayvancılık yapan işletmelerin listeleri alınmış, bu listelerden de kurbanlık besi hayvancılığı yapan işletmeler tespit edilmiştir. Bu 4 mahallede tespiti yapılan 170 işletmenin tamamı ile anket çalışması yapılması kararlaştırılmıştır. Toplam 162 yetiştiriciye ulaşılarak anket çalışması tamamlanmıştır. Kalan 8 yetiştirici ile işletmesini veya hayvanlarını devrettiği, o dönem içinde hayvanı olmadığı veya kurban besisi yapmayacağı vb sebeplerden dolayı anket yapılmamıştır. Anket sonuçlarının dökümü yapılarak elde edilen sonuçların tabloları hazırlanmıştır.

Araştırma alanında seçilen mahalleler kurbanlık besi işletmelerinin %55,56'sını barındırmakta olup mahalle bazında dağılımı ve sayısı Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Araştırma alanındaki mahallelerdeki işletme sayısı

Table 2. Number of businesses in the neighborhoods in the research area

Mahalle	Toplam işletme sayısı	Kurbanlık besi işletmesi sayısı	%
Sevinç	111	69	62,16
Çavlum	25	13	52,00
Ağapınar	80	48	60,00
Kireç	90	40	44,44
T o p l a m	306	170	55,56

Kaynak: TÜRKVET, 2021c

3. Araştırma Bulguları

3.1. Yetiştiricilerin sosyo-demografik özellikleri

Yetiştiricilerin ortalama yaşı 42,14'tür. En genç yetiştirici 22, en yaşlı yetiştirici ise 68 yaşındadır. Odunpazarı ilçesinde hayvancılık kredilerinden yararlanmak, kredi limitlerini yükseltmek, sigorta başlangıcı ve farklı amaçlar ile yeni işletmelerin açıldığı ve mevcut işletmelerin devir olayının fazlaca yaşandığı İlçe Müdürlüğü personellerince teyit edilmiştir. Aynı aileden farklı bireylere ait işletmeler bulunabilmektedir. Bağımlı nüfus olarak tanımlanan yaş kriterine ait iki yetiştirici bulunmakta ve yetiştiriciliğe devam etmektedir.

Büyük baş kurban besiciliği yapan yetiştiricilerin %97,53'ü erkek, %2,49'u kadındır. İşletmelerin büyük bir bölümü erkekler adına kaydedilmektedir. Kadınlara ait işletme sayısı ise oldukça düşüktür. Her ne kadar bazı işletmeler kadınlar adına kaydedilse de bu işletmelere ait tüm faaliyetler (hayvan alım satımı, doğum, ölüm bildirimleri, destekleme iş ve işlemleri vb.) ailede bulunan erkek bireyler tarafından yerine getirilmektedir. Görüşülen yetiştiricilerin %91,36'sı evli, %8,64'ü ise bekârdır. Yetiştiricilerin büyük bir bölümünün evli olduğunu görülmektedir. Bekâr olan 7 kişi 21-30 yaş arası, 6 kişi 31-40 yaş arası 1 kişi ise eşi vefat etmiş olup 60 yaşındadır.

Görüşülen yetiştiriciler arasında okur yazar olmayan yetiştirici yoktur. Yetiştiricilerin büyük bir bölümünün ilköğretim mezunu olduğu görülmektedir. Lise mezunu 46 yetiştirici bulunmakta iken 2 yüksek okul mezunu, 3 üniversite mezunu ve 1 Yüksek Lisans mezunu yetiştirici tespit edilmiştir. Yüksek lisans mezunu olan yetiştirici aynı zamanda kamu çalışanı olup veteriner hekim olarak hizmet vermektedir.

Artan eğitim düzeyinin karlılığı artırdığı belirlenmiştir. Üreticilerin yeniliklere daha açık olmaları ve yenilikleri daha kolay kabul etmeleri eğitimin yanı sıra karlılığın artmasını etkileyen diğer nedenler olarak gösterilmiştir. Yapılan araştırmalarda eğitim seviyesi ile yenilikleri kabul etme arasında pozitif bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir (Özkan ve Purutçu, 2010).

Yetiştiricilerin %57,41'i tarım dışında başka bir işle uğraşmamaktadır. %22,84'ü çeşitli yerlerde işçi olarak çalışmakta, %3,70'i kamuda memur, %9,88'i ise emeklidir. Diğer işlerde çalışanların oranı %6,17 olup aralarında Kırmızı Et Üreticileri Birliği başkanı, esnaf, yem bayi, otel işletmecisi, mahalle muhtarı, süt toplayıcısı ve servis işletmeciliği yapanlar bulunmaktadır.

Yetiştiricilerin ailelerindeki ortalama kişi sayısı 5,92 olarak tespit edilmiştir.

Ortalama tarımsal aylık geliri 14.855,00 ₺ olarak saptanmıştır. Tarım dışı başka bir işte çalışan 69 ailenin tarım dışı ortalama aylık geliri 6.506,00 ₺ olarak tespit edilmiştir. Elde edilen aylık gelirlere tamamen yetiştiricilerin beyanları esas alınmıştır. Yine beyanlar esas alınarak 162 ailenin aylık ortalama harcaması 8.282,00 ₺ olarak bulunmuştur.

Görüşülen yetiştiricilerde %95,06 yetiştiricinin sağlık sigortası olduğu, sadece %4,84 oranında yetiştiricinin sağlık sigortası olmadığı tespit edilmiştir.

3.2. Hayvansal Üretim Yapısı

Büyükbaş kurbanlık besi hayvanı yetiştiriciliği yapan aileler ortalama 14,81 yıldan beri bu işi yapmaktadır. En kısa besicilik yapan işletme 2 yıl, en uzun besicilik yapan işletme ise 48 yıldan beri bu işi yapmaktadır. Yetiştiricilerin büyük bir bölümü hayvancılık yapan ailede büyüdükleri için geçim kaynağı olarak hayvancılık ön plandadır. Tablo 3'de yetiştiricilerin yapmış olduğu hayvancılık tiplerine ait bilgiler verilmiştir.

Tablo 3. Yetiştiricilerin hayvancılık tipi

Table 3. Livestock type of breeders

Hayvancılık tipi	F	%
Besi	91	56,17
Süt	0	0
Kombine	71	43,83
Toplam	162	100,00

Yetiştiricilerin %56,17'si sadece besi hayvancılığı yapmakta iken %43,83'ü kombine hayvancılık yapmaktadır. Sadece süt hayvancılığı yapan işletme bulunmamaktadır.

Anket yapılan 162 ailenin ortalama 88,32 adet büyükbaş hayvanı bulunmaktadır. En küçük sayı 5, en büyük sayı 700 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca 20 ailenin toplamda 1.594 adet, ortalama 79,7 baş küçükbaş hayvanı bulunmaktadır. Bu da besi hayvancılığı yapan işletmelerin genelde küçükbaş hayvancılıkla uğraşmadıklarını göstermektedir.

Anket yapılan 162 ailede 12.992 baş kurbanlık besi hayvanı bulunmaktadır. Bu rakam 2021 yılında kesilen ve diğer illere sevk edilen hayvan sayısından daha fazladır. Ortalama kurbanlık sayısı 80,19 olup, en az kurbanlık besi hayvanı besleyen ailede 5, en fazla hayvan besleyen ailede ise 700 baş kurbanlık besi hayvanı bulunduğu tespit edilmiştir. Yetiştiricilerin tamamının kendilerine ait ahırları mevcut olup, kendi ahırlarında faaliyetlerini yürütmektedirler.

Anket yapılan 162 aileden 47 ailenin tarımsal arazisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu 47 ailenin ortalama 84,76 da tarım arazisi olup, bu arazi varlığı 5da-450 da arasında değişmektedir. Besi hayvanı yetiştiriciliği yapan işletmelerin büyük çoğunluğunun tarımsal arazisi bulunmamaktadır. Son yıllarda bazı büyük işletmelerin arazi satın alarak tarımsal üretime yöneldikleri, hayvanların ihtiyacı olan yem bitkileri ürettikleri gözlemlenmiştir. Yetiştiricilerin sadece %20,37'si yem bitkileri ekimi yaparken %79,63'ü yem bitkileri ekimi yapmamaktadır. Bunda işletmelerin büyük çoğunluğunda tarımsal arazi varlığının olmamasının etkili olduğu düşünülmektedir. Kiralama yolu ile yem bitkisi ekilişi de yapılmamaktadır. Toplamda 33 yetiştirici 1.805 da arazide yem bitkisi ekilişi yapmaktadır. En küçük yem bitkileri ekiliş alanı 5 da, en büyük yem bitkileri ekiliş alanı 200 da olup ortalama ekim alanı 54,70 da'dır.

Yetiştiricilerin %67,90'ı işçi çalıştırmamakta, işgücü ihtiyacını aile içinden karşılamaktadır. %32,10'u işletmesinde işçi çalıştırmaktadır. Çalışan işçilerin büyük bir bölümü yabancı uyruklu olup çoğunluğu Afganistan vatandaşıdır. Yerli halktan bu işletmelerde çalışan ise çok azdır.

Yetiştiricilerin %35,19'u hayvanlarına sigorta yaptırdıklarını beyan etmişlerdir. Ancak bir kısmı kredi kullanımlarında sigorta mecburiyeti nedeniyle sigorta yaptırmak zorunda

kaldıklarını, kredi çekmedikleri dönemlerde ise hayvan sigortası yaptırmadıklarını ifade etmişlerdir.

Yetiştiricilerin %61,73'ü çeşitli tarımsal kredilerden yararlanmaktadır. Özellikle hayvan alım kredisi, yem kredisi bu bölgede sıkça kullanılmaktadır. %38,27'lik kısım ise kredi kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Tablo 4'te yetiştiricilerin Kırmızı Et Üreticileri Birliğine ortak olma durumlarını gösterir bilgiler verilmiştir.

Tablo 4. Yetiştiricilerin Kırmızı Et Üreticileri Birliğine ortak olma durumu
Table 4. Breeders' status as partners in the Red Meat Producers Association

Ortaklık durumu	F	%
Evet	42	25,93
Hayır	120	74,07
Toplam	162	100,00

Yetiştiricilerin %74,07'sinin Kırmızı Et Üreticileri Birliğine ortaklığı bulunmamaktadır. %25,93'ü Kırmızı Et Üreticileri Birliğine ortaktır. Bir yıl içinde 5 ve üzeri hayvanını mevzuata uygun mezbahane de kestiren yetiştiricilerin besilik erkek sığır desteklemesi alabilmesi için Kırmızı Et Üreticileri Birliğine ortak olma şartı bulunmaktadır. Kurbanlık besi hayvanı yetiştiren işletmeler hayvanlarını mezbahalarda kestirmeyip şahıs ve vakıflara sattıkları veya kendileri kesim yaptıkları için Kırmızı Et Üreticileri Birliklerine ortak olmamaktadırlar. Tablo 5'te yetiştiricilerin besi hayvanı olarak kullandıkları sığır ırklarına ait bilgiler verilmiştir.

Tablo 5. Yetiştiricilerin besi hayvanı ırk tercihi
Table 5. Breeders' livestock breed preference

Besi hayvanı ırk tercihi	F	%
Simental	81	50,00
Montofon	82	50,62
Holştein	16	9,88
Yerli	135	83,33
Doğu Anadolu Kırmızısı	142	87,65

*Birden fazla seçenek işaretlendiğinden dolayı toplam %100'ü aşmaktadır.

Yetiştiriciler en fazla Doğu Anadolu Kırmızı, yerli ırklar ve bu ırkların kültür ırkları ile döllenmesi sonucu doğan melez ırkları besi materyali olarak tercih etmektedirler. En fazla tercih edilen melez ırk ise simental ırkı olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmelerin genellikle küçük aile işletmesi yapısında olması nedeniyle, imkânlarının yetersiz olması ve yem maliyetini düşürmek için meradan azami oranda yararlanmak istemeleri besi ırkı tercihini etkilemektedir. Gerek kültür ırkı ve kültür ırkı melezleri hayvanların kurban kesim yaşında canlı ağırlıklarının çok fazla olması satış fiyatlarını yükselttiğinden hem yetiştiriciler hem de kurban kesecek alıcılar tarafından çok fazla tercih edilmemektedir. Doğu Anadolu sert kış şartlarına, uygun olmayan ahır şartlarına, yetersiz bakım ve beslemeye, salgın ve paraziter hastalıklara karşı dayanıklıdırlar. Yerli ırk da ilkel bakım, besleme ve barındırma koşullarında yetiştirilir. Bu şartlarda yaşamaya ve verim vermeye devam ederler. Doğu Anadolu Kırmızısı Türkiye'nin en önemli sığır eti kaynağıdır, erken yaşta besiyeye alındıklarında kaliteli et verirler. Et randımanı %53 civarındadır. Yerli ırkların kültür ırkları ile yapılan tabi ve tohumlama sonucu doğan yavrular besi hayvanı olarak tercih edilmektedir.

Kurbanlık besi hayvanı yetiştiriciliği yapan işletmeler çoğunlukla erkek besi danalarını tercih etmektedirler. Alıcıların ilk tercihi de erkek hayvan olmaktadır. Ancak yapılan gözlemlerde yetiştiricilerin damızlık vasfı taşımayan dişi hayvanlarını besi hayvanı olarak kullandıkları görülmüştür. Tablo 6'da yetiştiricilerin besi hayvanı temin yerleri verilmiştir.

Tablo 6. Yetiştiricilerin besi hayvanı temini
Table 6. Procurement of livestock by breeders

Temin edilen yer	F	%
Kendi buzağlarından	45	27,78
İl içinden	27	16,67
Çevre illerden	26	16,05
Doğu illerinden	153	94,44

*Birden fazla seçenek işaretlendiğinden dolayı toplam %100'ü aşmaktadır.

Besi hayvanlarının büyük bir bölümü doğu illerinden temin edilmektedir. Özellikle Ağrı, Kars, Erzurum, Muş illerinden yoğun olarak hayvan sevklerine rastlanmaktadır. Kombine hayvancılık yapan işletmeler aynı zamanda kendi işletmelerinde doğan hayvanları da besi hayvanı olarak kullanmaktadırlar. Besi hayvanı temini oranı il içinden %16,67, çevre illerden ise %16,05'tir.

Yetiştiricilerin kurbanlık hayvanları besiyeye alma ayı işletmelerin yapısına, büyüklüğüne göre değişmektedir. Bazı işletmeler doğu illerinden getirdikleri hayvanları merada besledikten sonra kış mevsiminin başlaması ile işletmeye almaktadırlar. Kurban Bayramı sonrası işletmeler yeni hayvan alma arayışına girmektedirler. Kurban Bayramı döneminde kurbanlık hayvan kesim yaşı dikkate alınarak besi hayvanı temini ve işletmede besiyeye alma işlemi gerçekleşmektedir. Kurban Bayramının bitimi ile beraber ahırlar bir sonraki besi dönemi için hazırlanmakta, temizlik ve dezenfeksiyon işlemleri yapılmaktadır. En çok Eylül ve Ekim aylarında hayvanların besi için kapalı ahır ortamına alındıkları görülmektedir. Kurbanlık besi hayvanı yetiştiriciliğinde çoğunlukla kapalı ahırlar kullanılmakta olup, açık ve yarı açık ahır sayısı oldukça azdır.

Besiyeye alma yaşı ortalama 18-19 ay arası olarak tespit edilmiştir. Görüşmelerde, yetiştiricilerin genellikle yerli ırkları 18 ay civarında, melezleri 1 yaşından sonra ve kültür ırklarını ise daha erken dönemlerde besiyeye aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Ortalama besiyeye başlama ağırlığı 237,67 Kg'dır. En az besiyeye başlama canlı ağırlığı 150 Kg, en fazla 600 Kg olarak tespit edilmiştir. Kültür ve kültür ırkı melezi hayvanların besiyeye alma ağırlıklarının daha fazla olduğu görülmüştür. Yerli ırklarda ise besiyeye alma ağırlığı, günlük canlı ağırlık artışı ve hedeflenen canlı ağırlıklar daha düşüktür.

Besi sonu canlı ağırlığı ortalama 470,34 Kg olarak hedeflenmektedir. Hedeflenen en az canlı ağırlık 350 Kg, en fazla 750 Kg olarak tespit edilmiştir. Bölgede 4-5 ortaklı kurban arayan vatandaşlar tarafından 400-450 kg arası canlı ağırlıktaki hayvanlar daha çok tercih edilmektedir. Tablo 7'de yetiştiricilerin kurban satış yerleri verilmiştir.

Tablo 7. Yetiştiricilerin kurban satış yerleri
Table 7. Cultivators' sacrificial sales points

Kurban satış yeri	F	%
Cambazlar	89	54,94
Vakıflar	79	48,77
Kurban Pazarı	14	8,64
Şahıslar	103	63,58

*Birden fazla seçenek işaretlendiğinden dolayı toplam %100'ü aşmaktadır.

Yetiştiricilerin %58,95'i hayvanlarını toplu olarak pazarlamaktadırlar. Genellikle her işletmenin devamlı müşterilerinin bulunması nedeniyle işletmeler pazarlama konusunda sıkıntı yaşamamaktadır. Gerek il içi ve gerekse il dışından gelen Cambazlar ve Vakıflar en büyük müşteri grubunu oluşturmaktadır. Kurban pazarında hayvanını satan işletmeler ise %8,64 düzeyindedir. Şahıslara hayvan satan ve aynı zamanda kesim hizmeti sunan işletme sayısı 103'tür. Alıcılar genellikle daha önceden alışveriş yaptıkları yetiştiricileri tercih etmekte, memnuniyet durumuna göre bazı durumlarda bu tercih değişebilmektedir.

3.3. Hayvansal üretim maliyetleri

Bir büyük baş besi hayvanının nakliye dâhil maliyeti ortalama 7.722,00 ₺ olarak tespit edilmiştir. Anket yapılan dönemde hayvan fiyatları daha düşük olmasına rağmen yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeni ile her geçen ay hayvan ve akaryakıt fiyatları sürekli bir artış göstermiştir. Elde edilen rakamlar yetiştiricilerin beyanlarıdır.

Yetiştiricilerin bir büyük baş kurbanlık hayvana günlük ortalama 17,08 ₺ kesif yem (arpa, buğday, mısır, yulaf, çavdar vb.) ve ayrıca günlük ortalama 8,37 ₺ kaba yem (yonca, saman, silaj vb.) gideri olduğu tespit edilmiştir.

İşletmesinde işçi çalıştırdığını beyan eden 52 işletmenin besi süresi boyunca ortalama işçi gideri 73.760 ₺ olarak tespit edilmiştir. İşletmelerde çoğunlukla yabancı işçiler çalıştırılmakta olup yerli işçi sayısı çok azdır. Bu nedenle işçilerin sigorta masrafları bulunmamaktadır. Çalışan işçilerin işletmeye ait evlerde kalmakta ve 24 saat işletmenin tüm işleriyle meşgul olmaktadır.

Besi süresince işletmeler ortalama 7.270,00 ₺ veteriner sağlık gideri yaptıklarını beyan etmiştir. Veteriner sağlık gideri olarak muayene ve tedavi ücretleri, ilaç ve vitamin preparatları ve aşılama ücretlerinin olduğu gözlemlenmiştir.

Hayvan sigortası yaptırdığını beyan eden veya kredi kullanmaları halinde zorunlu olarak yaptırılan hayvan sigorta bedeli hayvan başına ortalama 391,00 ₺ olarak belirlenmiştir. Genel alışkanlık olarak hayvan sigortası yaptırmayan yetiştiriciler kredi kullanmaları durumunda zorunlu olarak sigorta yaptırmaktadırlar.

Besi sonrası pazarlama hizmetleri içerisinde nakliye masrafı beyan eden 25 yetiştiricinin ortalama 4.611,00 ₺ nakliye gideri vardır. Hayvanların toplu olarak satılması durumunda pazarlama esnasında herhangi bir nakliye masrafı yapılmamakta olup nakliye ücretleri alıcı tarafından karşılanmaktadır. Pazarlama esnasında oluşan nakliye ücretleri çoğunlukla hayvan pazarı ile işletme arasındaki mesafeye göre değişmektedir.

Ankete katılan 13 yetiştirici besi süresi boyunca hiç bina bakım masrafı yapmadığını belirtmiştir. 149 yetiştiricinin besi süresince ortalama bina bakım masrafı 4.902,00 ₺ olarak tespit edilmiştir. Yetiştiricilik yapılan çoğu binanın eski oluşu nedeniyle her besi dönemi sonrası mutlaka bina masrafı oluşmaktadır.

Ankete katılan 13 yetiştirici besi süresi boyunca hiç amortisman masrafı olmadığını belirtmiştir. 149 yetiştiricinin besi süresince ortalama amortisman masrafı 3.690,00 ₺ olarak tespit edilmiştir. Araştırma kapsamına alınan sığır besi işletmelerine genel olarak bakıldığında işletmelerde besi materyali, yem ve işçilik masraflarının birinci derecede; veteriner sağlık, bakım-onarım, amortisman ve diğer masraf unsurlarının ikinci derecede önemli olduğu görülmektedir.

Hayvancılık kredisi kullanan 100 yetiştiricinin ortalama yıllık faiz gideri 41.580,00 ₺ olarak tespit edilmiştir. En az faiz gideri olduğunu belirten yetiştirici 6.000,00 ₺, en fazla faiz gideri ise 200.000,00 ₺ olarak tespit edilmiştir. Hayvancılık işletmelerinin daha çok aile işletmesi olması sebebiyle elde edilen gelirler, ancak ailenin geçimini sağlamaya yetmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan, tasarruf olanakları sınırlı ve sermayeye ihtiyaç duyan ülkelerde gerekli olan sermayeyi sağlamak üzere krediler önemli bir araç haline gelmiştir. Hayvancılık politikalarının en önemli araçlarından biri olan hayvancılık kredileri, hayvancılığın gelişmesinde ve kırsal yoksullukla mücadelede önemli bir rol üstlenmektedir. Hayvancılık işletmelerinin düşük kâr marjı ile çalışması ve yıl boyu girdi tedarik ederek üretim yapması hayvancılık kredilerinin diğer kredilerden farklı olarak faiz oranlarının düşüklüğünü zorunlu kılmaktadır.

Besi süresi boyunca diğer masrafları (tuz, yular vitamin tozu vb.) ortalama 6.055,00 ₺ olarak tespit edilmiştir. En düşük 500, en fazla 100.000,00 ₺ masraf yapıldığı belirtilmiştir. Aylık ortalama elektrik ve su gideri 1.094,00 ₺ olarak tespit edilmiştir.

Ortalama kurbanlık satış fiyatı 20.447,00 olarak tespit edilmiştir. Anketin yapıldığı dönemde canlı kurbanlık fiyatları 45-50 ₺, arasında iken Kurban Bayramının yaklaştığı günlerde girdilerde meydana gelen artış ve yüksek enflasyon nedeniyle fiyatlar 55-60 ₺ arasında seyretmektedir. Bu da hayvan başı en az 4.000,00 ₺ gibi bir artışa sebep olmaktadır.

3.4 Kesim hizmeti

Yetiştiricilerin %43,21'inin kurban kesim yeri varken %56,79'unun kurban kesim yeri bulunmamaktadır. Yetiştiricilerin %28,40'ı kurban kesimi için izin almakta, % 71,60'ı ise kurban döneminde yapılacak kurban kesimleri için ilgili kurumlardan herhangi bir izin almamaktadır. İzin almayan bu işletmeler hiç kesim yapmamakta veya izin almayı gerektirecek sayıda toplu kesim yapmamaktadırlar. Tablo 8'de kurban kesim günlerine ait bilgiler verilmiştir.

Tablo 8. Yetiştiricilerin kurban kesim günleri

Table 8. Cultivators' sacrifice days

Kurban kesim günleri	F	%
Birinci gün	97	91,51
İkinci gün	8	7,55
Üçüncü gün	1	0,94
Toplam	106	100,00

Yetiştiricilerin % 65,43'ü müşterilerine kesim hizmeti sunarken, % 34,57'i ise kesim hizmeti sunmamaktadır. Kurban kesim hizmeti veren 106 işletmede toplam 2.726 büyük baş hayvan kesilmektedir. Ortalama işletme başı 26 hayvan kesilmektedir. Kesilen kurbanların büyük bölümü 1.gün kesilmekte ve bugünlerde büyük bir yoğunluk yaşanmaktadır. Tablo 9'da yetiştiricilerin Kurban Bayramı'nda kurban kesim hizmeti için kasap çalıştırma durumları verilmiştir.

Tablo 9. Yetiştiricilerin kurban kesiminde kasap çalıştırma durumu

Table 9. Status of growers employing butchers during sacrificial animal sacrifice

Kasap çalıştırma	F	%
Evet	49	46,23
Hayır	57	53,77
Toplam	106	100,00

Kurban kesim hizmeti veren 106 işletmenin 49'u kesim hizmeti için kasap çalıştırırken, 57 işletmede kasap çalıştırmamaktadır. Bu işletmeler kesim ve parçalama hizmetini kendileri yapmaktadırlar. Kasap çalıştıran 49 işletmede toplam 155 adet kasap çalışmakta olup işletme başı ortalama 3 kasap çalıştırıldığı tespit edilmiştir.

Kesim hizmeti sunan 106 işletmenin %10,38'i kesim hizmeti için alıcılardan kesim hizmeti için ücret talep etmekte iken, %89,62'si kesim için ekstra bir ücret almamaktadır. Bu işletmeler kesim ücretinin hayvan satış fiyatına ilave edildiğini beyan etmişlerdir. Kesim ücreti aldığını belirten 11 yetiştirici 250,00 ₺ ile 1.250,00 ₺ arası kesim ücreti almaktadır. Hayvan başına ortalama 850,00 ₺ kesim ücreti alınmaktadır.

Yetiştiricilerin %98,15'i kurbanlık hayvan alacak kişi/alıcıların kesim hizmeti veren işletmeleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Kurban kesim hizmeti veren 106 işletmenin 62'si (%58,49) ayrıca parçalama hizmeti sunmamaktadır, 44 (%41,51) işletme ise sadece kesim yapmakta karkas, iç organlar, deri, baş ve ayakları alıcılara teslim etmektedirler. Parçalama hizmeti veren 44 işletmeden 24 adedi vermiş oldukları parçalama hizmeti için ücret talep etmektedirler. Parçalama hizmeti ücreti 100,00 ₺ ile 500,00 ₺ arasında değişmekte olup ortalama 277,00 ₺ olarak tespit edilmiştir.

3.5 Besicilik sorunları ve memnuniyet durumu

Tablo 10'de yetiştiricilerin yetiştirme sorunlarının dağılımı verilmiştir.

Tablo 10. Yetiştiricilerin yetiştirme sorunları

Table 10. Breeding problems of breeders

Sorunlar	F	%
Hayvan temini	161	99,38
Yem masrafları	158	97,53
Mera alanının yetersizliği	140	86,42
Nakliye	117	72,22
Çoban-işçi bulamama	97	59,88
Hayvan hastalıkları	43	26,54
Diğer (alım gücü)	3	1,85

*Birden fazla seçenek işaretlendiğinden dolayı toplam %100'ü aşmaktadır.

Yetiştiricilerin büyük bir bölümü hayvan temini konusunda sorun yaşamaktadır. Doğu illerinden aldıkları hayvanların küpe numaralarının tutarsız oluşu, sevkleri için gerekli aşularının yapılmamış olması veya sisteme kaydedilmemesi nedeniyle almış oldukları hayvanları kendi işletmelerine kayıt yapamamaktadırlar. Bazen 100 tane hayvan getiren yetiştiricinin sadece 5-6 hayvanının kulak küpe numarasının uyumlu olduğu bu nedenle sadece o hayvanlara sevk alabildiği durumlarla sıkça karşılaşmaktadır. İkinci en büyük sorun ise son dönemlerde aşırı artan yem fiyatları yetiştiricileri bir hayli zorlamaktadır. Artan yem masrafları hayvan fiyatlarına yansımaktadır. Mera alanlarının yeterli olmaması diğer bir sorundur. Anket yapılan 4 mahalledeki büyükbaş hayvan sayısı tüm ilçedeki hayvan sayısının yarısı kadardır. Bu yerleşim yerlerinde hem damızlık hem de besi hayvanı yetiştiriciliği yapılması, aynı zamanda küçükbaş hayvancılığın yaygın olması gibi sebeplerle mevcut mera alanları yetersiz kalmaktadır. Bazı mahallelerde Tarım ve Orman İl Müdürlüğü mera birimi tarafından tahdit çalışmaları yapılmış ancak tüm çalışmalar henüz sonuçlandırılmamıştır. Nakliye ve çalışacak işçilerin bulunması diğer önemli sorunlar arasındadır. Hayvan hareketlerinin bu mahallelerde çok fazla olması, diğer illerden gelen hayvanların kaçak olarak gelmesi, aşularının eksik olması gibi nedenlerle sık sık salgın hastalık çıkışı olmaktadır. Hastalık çıkışlarında uygulanan karantina tedbirleri ile hayvan giriş ve çıkışlarının belli süreler için kısıtlanması hayvan alış ve satışlarında sorunlar yaratmaktadır.

Yetiştiricilerin %63,58'i kurbanlık hayvan satışı konusunda sorun olmadığını belirtmiş, % 36,42'lik kesim ise satış sorunlarının olduğunu belirtmişlerdir.

Yapılan bir çalışmada, hayvancılık yönünden avantajlı mahallerde mera ve su yetersizliği bulunduğu ve bunun hayvancılığın sürdürülebilirliğini kısıtladığı söylenmektedir (Deri ve ark., 2022). Diğer bir çalışmada, besicilerin yetiştirme sorunları içerisinde en önemli sorun yüksek girdi fiyatları olarak belirlenmiştir (Demirkol ve Aydın, 2021). Başka bir çalışmada, besi sığırcılığında oluşan yüksek maliyetlerin kırmızı et sanayini etkilediği, yem ve besi hayvan maliyetinin yüksek olduğu ifade edilmiştir (Dal ve Kızılaslan, 2023).

Tablo 11'de yetiştiricilerin satış konusundaki sorunlarının dağılımı verilmiştir.

Tablo 11. Yetiştiricilerin satış sorunları

Table 11. Growers' sales problems

Satış sorunları	F	%
Fiyatların belirsizliği	133	82,10
Kurban pazarları	64	39,51
Vadeli satışlar	44	27,16
Hayvanların elde kalması	26	16,05
Diğer**	7	4,32

*Birden fazla seçenek işaretlendiğinden dolayı toplam %100'ü aşmaktadır.

**Zincir ve büyük marketlerin kurban satışları, kredi kartına taksitli satışları, kesim sonrası koli olarak kurban eti teslim hizmetleri.

Satış sorunları konusundaki en büyük sorun %82,10 oranla fiyatların belirsizliğidir. Girdilerin sürekli artması bir sonraki kurban döneminde hayvan fiyatlarının ne olacağı konusundaki tahminleri sürekli olarak yukarıya çekmektedir. Alıcıların büyük baş veya küçük baş kurbanlık hayvanlara olan talepleri de fiyatları etkilemektedir. Kurban pazarları ve pazarda karşılaşılan durum satış sorunları içerisinde %39,51 pay almaktadır. Vadeli satışlar, hayvanların elde kalması yetiştiriciyi zorlamaktadır. Zincir marketlerin kredi

kartına taksitli satışları, kurbanın kesildikten sonra parçalanıp koli halinde teslim edilmesi yetiştiricilerin satış sorunları arasındadır.

Et ve Süt Kurumu Kurban Bayramı sonrası elde kalan hayvanlara fiyat belirlemektedir. Et ve Süt Kurumunun vermiş olduğu fiyatları sadece 13 yetiştirici (%8,02) yeterli bulurken, 149 yetiştirici (%91,98) yetersiz bulmuştur. Et ve Süt Kurumu 2021 yılında satılmayarak elde kalan büyük baş kurbanlık hayvanlar için birinci kalite kurbanlıklara 42,00 ₺, ikinci kalite kurbanlıklar için ise 40,00 ₺ et fiyatı vermiştir. Tablo 12’de yetiştiricilerin kesim sorunları verilmiştir.

Tablo 12. Yetiştiricilerin kesim sorunları

Table 12. Breeders' slaughtering problems

Kesim sorunları	F	%
Kasap bulamama	129	79,63
Yüksek kasap ücreti	115	70,99
Uygun olmayan kesim yeri	41	25,31
Diğer**	1	0,62

*Birden fazla seçenek işaretlendiğinden dolayı toplam %100’ü aşmaktadır.

**Kesim sonrası hayvanın hasta çıkması. Tüberküloz, şarbon, paratüberküloz vs.

Kasap bulamama ve kasap ücretlerin yüksek olması kesim sorunlarının başında gelmektedir. Tablo 13’te yetiştiricilerin besi hayvancılığı memnuniyeti verilmiştir.

Tablo 13. Yetiştiricilerin besi hayvancılığı memnuniyeti

Table 13. Breeders' satisfaction with livestock farming

Besicilik memnuniyeti	F	%
Evet	85	52,47
Hayır	77	47,53
Toplam	162	100,00

Ankete katılan yetiştiricilerin %52,47’si besi hayvancılığı yapmaktan memnun olduklarını beyan ederken, % 47,53’ü ise yaptığı işten memnun olmadığını belirtmiştir. Tablo 14’te yetiştiricilerin kurbanlık besi hayvancılığından memnuniyeti verilmiştir.

Tablo 14. Yetiştiricilerin kurbanlık besi hayvancılığı memnuniyeti

Table 14. Satisfaction of breeders in sacrificial livestock farming

Memnuniyet durumu	F	%
Evet	70	43,21
Hayır	92	56,79
Toplam	162	100,00

Ankete katılan 92 yetiştirici (%56,79) kurbanlık besi hayvancılığı yapmaktan memnun değilken, 70 yetiştirici (%43,21) ise kurbanlık besi hayvanı yetiştiriciliği yapmaktan memnun olduğunu belirtmiştir.

Anket yapılan 162 yetiştiriciden 100 tanesi (%61,73) besiciliği karlı bir iş olarak görmezken, 62 yetiştirici (%38,27) ise karlı bir iş olarak görmektedir. Tablo 15’te yetiştiricilerin besiciliğe devam edip etmeme kararları verilmiştir.

Tablo 15. Yetiştiricilerin besiciliğe devam etme kararı

Table 15. Breeders' decision to continue breeding

Devam etme kararı	F	%
Evet	66	40,74
Hayır	96	59,26
Toplam	162	100,00

Yetiştiricilerin %59,26'sı besiciliğe devam etmeyeceğini, %40,74'ü ise besiciliğe zorunlu olarak devam edeceğini belirtmiştir. Tablo 16'da yetiştiricilerin besiciliğe ne kadar daha devam etme isteklerinin olduğu sorularak cevapları verilmiştir.

Tablo 16. Yetiştiricilerin besiciliğe devam etme durumu

Table 16. Status of breeders continuing to raise livestock

Besiciliğe Devam Yılı	F	%
1-5 Yıl	93	57,41
6-10 Yıl	53	32,72
10+ Yıl	16	9,88
Toplam	162	100,00

Ankete katılan 93 yetiştirici 1-5 yıl içinde, 53 yetiştirici 6-10 yıl içinde, 16 yetiştirici ise 10+ yıl içinde besiciliği bırakacağını belirtmiştir.

Anket yapılan yetiştiricilerin %77,16'sı çocuklarının bu işi yapmasını istememekte, başka bir işle geçimlerini temin etmelerini istemektedirler. Yetiştiricilerin %22,84'ü ise çocuklarının besicilik yapmasına karşı çıkmamaktadır. Tablo 17'de yetiştiricilerin yetkililerden beklentileri verilmiştir.

Tablo 17. Yetiştiricilerin yetkililerden beklentileri

Table 17. Expectations of breeders from authorities

Beklentiler	F	%
Düşük faizli kredi	159	98,15
Yem fiyatlarının desteklenmesi	162	100,00
Besi hayvanı desteği	158	97,53
Marketlerin hisseli kurbanlık satışının yasaklanması	1	0,62

*Birden fazla seçenek işaretlendiğinden dolayı toplam %100'ü aşmaktadır.

Ankete katılan yetiştiriciler düşük faizli veya faizsiz kredi, yem fiyatlarının desteklenmesi, besi hayvanı desteği verilmesini talep etmektedirler. Ayrıca kurbanlık hisse satan zincir marketlerde bu faaliyetlerin yasaklanması ve yine bu zincir marketlerde kredi kartına taksitle kurban satışının yasaklanmasına dair istekleri bulunmaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de hayvancılık konusunda önemli sorunlar bulunmaktadır. Hayvancılık politikaları sürekli reformlarla gözden geçirilse de sektördeki birçok sorun çözüme kavuşturulamamıştır.

Odunpazarı İlçesinde istihdam edilen nüfusun %10'u tarım sektöründe çalışmaktadır. İlçede 54 kırsal ve kentsel mahallede 864 işletme hayvansal yetiştiricilik yapmaktadır.

Kurban döneminde kesilen büyükbaş hayvanların büyük bir kısmı bu işletmelerde kesilmekte veya diğer illere sevk edilmektedir.

Araştırma alanında bulunan işletmeler Ağrı ilinden gelerek buraya yerleşmiş ve geldikleri bölgedeki yaşam tarzlarını terk etmeyerek buralarda da hayvancılık yapmaya devam etmişlerdir. Damızlık ve süt işletmeciliği de yapılmakla beraber ağırlık besi hayvancılığı ve özellikle kurbanlık besi hayvancılığı üzerinde devam etmektedir. Besi materyali olarak çoğunlukla doğu illerinden getirilen yerli, Doğu Anadolu Kırmızısı ve bu hayvanların melezleri tercih edilmektedir. Doğu illerinden çift olarak alınan bu hayvanların maliyetleri bölgede yetiştirilen kültür veya kültür ırkı melezi hayvanlardan daha ucuza temin edilmektedir.

Yetiştiriciler en büyük sorunu hayvan temini konusunda yaşamaktadır. Doğu illerinden alınan hayvanların kayıtlarının eksik olması, kulak küpe numaralarının farklı olması, bazen ölen hayvanlara ait olması, küpe numarasına ait yaş ve ırk gibi bilgilerin tutarlı olmaması, aşı kayıtlarının eksik olması gibi nedenlerle veteriner sevk raporlarında sıkıntı yaşanmakta, getirilen hayvan ile veteriner sağlık raporundaki hayvan sayısı arasında büyük farklar bulunmaktadır. Yetiştiricilerin birçoğu aldıkları hayvanları kaydettirebilmek için hayvan kulak küpelerine büyük paralar verdiklerini beyan etmişlerdir. Doğu illerinde yapılacak olan denetimler ve hayvanların küpe ve aşı kayıtlarının zamanında yapılması ile bu sıkıntıların önüne geçilebilecektir.

Hayvansal üretimde doğrudan veya dolaylı etkiler ile maliyetlerin giderek yükseldiği görülmektedir. Maliyet faktörlerinden en önemlisi olan yemin satış fiyatının oldukça yüksek olduğu bilinmektedir. Türkiye’de kaliteli kaba yem açığı bulunmaktadır. Çayır ve meraların ıslahı ile kaliteli kaba yem ihtiyacının bir ölçüde karşılanabileceği düşünülmektedir. Yem üretiminde kullanılan girdilerin (akaryakıt, gübre vs. gibi) fiyatları düşürülerek veya yem bitkilerine verilen destekler artırılarak üretim maliyetleri aşağı çekilebilir.

Hayvan yetiştiriciliği küçük aile işletmeleri şeklinde yapılmaktadır. Bu durum, işletmelerin ucuz girdi sağlamasını sınırlandırmakta ve pazarlama olanaklarını güçleştirmektedir.

Yetiştiricilikte kullanılan binaların çoğu eski tip, hayvancılığa uygun olmayan barınaklardır. Modern teknikler kullanılarak yapılacak olan ahırlar ile daha sağlıklı ve verimli yetiştiricilik yapılabilecektir.

Hayvancılık işletmelerinin koşullarını iyileştirmeleri için uygun kredi finansman imkânları, özellikle mevcut küçük ve orta ölçekli besi işletmeleri için, düşük faizli yatırım işletme kredileri kullanımında kolaylık sağlanmalıdır. Hayvancılık sektöründe örgütlenme teşvik edilmeli ve daha önemlisi mevcut örgütlerin etkinliği de arttırılmalıdır.

Kurban sonrası yetiştiricilerin ellerinde kalan hayvanlar için Et ve Süt Kurumu tarafından günün koşullarına uygun kesim fiyatı verilmelidir.

Modern üretim tekniklerinin verilecek kurslar ile öğretilmesi daha sağlıklı, kaliteli ve karkas randımanı yüksek hayvanların yetiştirilmesini sağlayabilecektir.

Kurban dönemlerinde kullanılan kesim yerlerinin başta hijyen olmak üzere diğer konularda iyileştirilmeleri kaliteli et elde etmek bakımından faydalı olacaktır.

Kurban dönemlerinden önce kesim yapacak olan kasaplara ve yetiştiricilere kesim, yüzme ve parçalama konusunda verilecek eğitimler sağlıklı ve kaliteli deri ve et elde etme açısından yararlı olacaktır.

5. Kaynaklar

- Boran, M., 2020. Kurban ibadeti ve bazı güncel meseleler. Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi, 2(1), 64-84.
- Dal, B., ve Kızılaslan, H., 2023. Kırmızı et sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin pazarlama yapısı, hijyen ve gıda güvenliği tutumları ve sektörün genel sorunlarının değerlendirilmesi: TR83 bölgesi örneği. Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 12(2), 165-181.
- Demirkol, C., ve Aydın, B., 2021. Organik Kırmızı et üreticileri birliğine üye besi sığırcılığı işletmelerinin sosyo-ekonomik yapısı ve teknik özellikleri: çanakale ili ayvacık ilçesi örneği. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 8(1), 116-129.
- Deri, E., Günden, C., Ünal, B., Taşkın, T., 2022. İzmir İli kırsalındaki hayvancılığın Çok Boyutlu Ölçekleme (MDS) ile analizi: Bornova İlçesi örneği. Journal of Agriculture Faculty of Ege University, 59(2), 375-384.
- FAO, 2021a. Food and Agriculture Organization of The United Nations, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/FS>, Erişim tarihi: 01.012.2021.
- FAO, 2021b. Food and Agriculture Organization of The United Nations, Dünyada, ABD’de, AB’de Kesilen Büyük Baş Hayvan Sayıları Raporu <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL/visualize> (2017-2020)
- Kızılaslan, H., Gokalp Goktolga, Z., and Kızılaslan, N. 2008. An analysis of the factors affecting the food places where consumers purchase red meat. British Food Journal, 110(6), 580-594.
- Kızılaslan, N. 2019. An analysis of factors affecting fish consumption in a healthy and balanced nutrition. Asian Journal of Clinical Nutrition, 11(1), 9-16.
- Saygın, Ö. ve Demirbaş, N., 2017. Türkiye’de kırmızı et sektörünün mevcut durumu ve çözüm önerileri. Hayvansal Üretim, 58 (1), 74-80.
- TÜİK, 2022. Türkiye’de Kesilen Hayvan Sayısı ve Et Üretim Miktarları Raporu (2017-2022) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kirmizi-Et-Uretim-Istatistikleri-2020-2021-45671>
- TÜRKVET, 2021a. Hayvancılık Bilgi Sistemi, 2021 Kurban Bayramında Kesilen Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları Raporu (2018-2021) <https://hbsapp.tarbil.gov.tr/Modules/TURKVET/Reports/GNL/RegionSlaughterReport.aspx>
- TÜRKVET, 2021b. Hayvancılık Bilgi Sistemi, 2021 Kurban Bayramında Sevk Edilen Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları Raporu (2021) <https://hbsapp.tarbil.gov.tr/Modules/TURKVET/Reports/GNL/RegionMovementReport.aspx> (22.11.2021)
- TÜRKVET, 2021c. Hayvancılık Bilgi Sistemi, 2021, İşletme Hayvan Sayısı Listesi <https://hbsapp.tarbil.gov.tr/Modules/TURKVET/Reports/HoldingList/HoldingAnimalListReport.aspx>
- Özkan, Y. ve Purutçu, E., 2010. Yaşlılıkta Teknolojik Yeniliklerin Kabulünü Etkileyen Sosyalizasyon Süreci. Aile ve Toplum, 6 (23), 37-46.
- WHO, 2024. World Health Organization. <https://www.who.int/health-topics/nutrition> (Erişim Tarihi: 12.03.2024)